

Akadēmiķis Jānis Stradiņš

***Laudatio* akadēmiķim Tālavam Jundzim**

Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielās medaļas pasniegšanas reizē

2016. gada 24. novembrī

A.god. medaļas saņēmēj, a.god. Latvijas Zinātņu akadēmijas prezident, Jautrītes k-dze, pilnsapulces dalībnieki, dāmas un kungi!

Šogad aprit 25 gadi kopš Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas, un nav nejaušība, ka tieši šogad Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Lielā medaļa tiek piešķirta akadēmiķim Tālavam Jundzim par pētījumiem Latvijas neatkarības atjaunošanas vēsturē.

Ne katram indivīdam lemts ierakstīt savu vārdu nācijas un valsts vēsturē, ietekmēt laikmeta norises. Vēl mazāk ir to, kas pēc aktīvas darbošanās vēl spēj dokumentēt un analizēt aizvadītās norises, turklāt ir objektīvi. Tālavam Jundzim ir veicies: Trešās atmodas un neatkarības atgūšanas pirmajos gados viņš ir bijis aktīvs tautfrontietis, kā Latvijas Republikas Augstākās padomes (AP) deputāts balsojis gan par 1990. gada 4. maija deklarāciju, gan par 1991. gada 21. augusta konstitucionālo likumu, ar kuru Latvijas Republika atjaunota *de facto*. Būdams AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs, bija arī 1991. gada janvāra barikāžu štāba priekšnieka vietnieks, bet pēc neatkarības restitūcijas – pirmais atjaunotās Latvijas aizsardzības ministrs. Viņš izveidoja mūsu aizsardzības sistēmas pamatus, aizsāka sarunas par Krievijas Federācijas pārņemtās padomju armijas izvešanu, pamazām bruģēja arī ceļu Latvijas iesaistei Ziemeļatlantijas aliansē.

Tālavs Jundzis Latvijas neatkarības atjaunošanas vēsturē iegājis kā nevardarbīgās pretestības koncepcijas galvenais teorētiskais balstītājs, pārņemot un pielāgojot tālaika Baltijas situācijai Prinstonas Universitātes profesora Džīna Šārpa idejas. Tā bija īstā taktika, lai Gorbačova pārbūves samērā labvēlīgajos apstākļos Baltijas republikas spētu atkarot neatkarību soli pa solim bez asinsizliešanas un cilvēku upuriem, kaut nedaudz saliedēt ļoti sašķelto un multinacionālo iedzīvotāju kopumu, novērst asiņainus etniskus konfliktus. Sprotams, tas bija ne jau Jundža nopelns vien, bet Latvijas Tautas frontes (LTF) kopēja politika, tomēr tās īstenošanā Tālava kā teorētiķa loma bija būtiska.

Šodien varam gausties – žēl, ka šī kopējā tautas kustība noplaka itin drīz pēc neatkarības izcīnīšanas, ka pirmajā leģitīmi ievēlētajā Saeimā 1993. gadā rudenī neiekļuva LTF izvirzītie kandidāti, arī Tālav Jundzis. Taču laikam tas bija loģiski: LTF bija amorfa organizācija, kas vienoja ļoti dažādu uzskatu cilvēkus. Šāda notikumu gaita neļāva Tālavam izvērsties kā valstsvīram un politiķim, lai gan līdz pat 1998. gada vēlēšanām viņš centās reanimēt Tautas fronti, to veidojot kā kristīgu partiju. Varbūt tas bija zaudējums politiskai videi, kura kļuva pragmatiskāka, mazāk ētiska, kas stūrēja uz patērētājsabiedrību. Sāka dominēt citas vērtības, veidojās plaša starp eliti un tautu.

Šis zaudējums vienlaikus bija guvums Latvijas zinātnei, tiesībzinātnēm un politoloģijai, jo pēc politiskās karjeras izbeigšanas Jundzis savas pamataktivitātes izvērsa zinātnēs, vienlaikus iekļaujoties juristu audzināšanā, kur veidoja Juridisko koledžu un darbojās arī kā docētājs, vēlāk profesors Latvijas Universitātē.

Atceros 1993. gada rudeni, kad Tālav Jundzis ieradās Zinātņu akadēmijā (ZA), rosinot dibināt te Baltijas stratēģisko pētījumu centru. Tolaik ritēja ZA kā pētniecisku institūtu sistēmas demontāža. Ierosinājums nelikās savlaicīgs, turklāt radās bažas, ka šāds centrs varētu ZA pārāk iesaistīt politikā, no kuras toreizējā akadēmijas vadība distancējās. Taču ZA prezidijā izspriedām, ka Jundža iecere akadēmijas paspārnē tieši atbilstu Saeimā vēl neapstiprinātās LZA Hartas garam un burtam. Pārveidojamajai akadēmijai būtu jāieņem ne tikai zinātnes stratēģija Latvijā, bet arī jaunveidojamās valsts vispārējā virzība, jāanalizē “dziesmotās revolūcijas” rūgteni saldās mācības, jāsaliedē sabiedrība, jāstiprina saites ar kaimiņvalstīm Baltijā, jāsekmē to aizsardzības garantijas, pievērsties eiroatlantiskajām struktūrām.

Baltijas stratēģisko pētījumu centrs lielā mērā ir attaisnojies ne tikai iecerēto mērķu sasniegšanā, bet līdztekus izveidota akadēmijai visai noderīga organizatoriska struktūra, lai nodrošinātu vajadzīgu rakstu krājumu un monogrāfiju izdošanu, daudzu letonikas un politoloģijas projektu īstenošanu.

Minēšu paša Jundža grāmatu “Latvijas drošība un aizsardzība” (1995), par kuru Latvijā un ārvalstīs publicētas 18 recenzijas. Tai sekoja kolektīvais izdevums “Latvijas valsts atjaunošana, 1986-1993” (ar D.A.Lēbera, E.Levita u.c. līdzdalību), T.Jundža sastādītais krājums “Baltijas valstis likteņgriežos” (700-800 lpp., grāmata latviešu un angļu valodā divos izdevumos, 1998. un 2001.), tad “Latvija Eiropā – nākotnes vīzijas” (2004, latviešu un angļu valodā) un pēdīgi – “Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945-1991” (latviešu valodā 2008. g., angļu valodā 2009. g.), monumentāls darbs T.Jundža redakcijā, kura līdzautoru skaitā bija arī pats Džīns Šārps un nelaiķis profesors Heinrihs Strods. Vai šie darbi pieskaitāmi vēstures zinātnei vai politoloģijai? Laikam jau tomēr vairāk pēdējais, taču nākotnes

vēsturniekiem tas var kalpot par neatsveramu laikabiedru liecību, kuru lietos analīzēm.

Noteikti izceļams arī T.Jundža sastādītais krājums “4. Maijs: rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju” (2000). Tas deva impulsu 4. maija oficiālai atzīšanai par Latvijas Republikas svētku dienu, nozīmības ziņā otru pēc 18. novembra, lai gan tādējādi stipri pieklusināta 21. augusta publiska atzīmēšana, pretēji Igaunijai, kur to izceļ kā īsto svētku dienu.

Katrā ziņā, pieminētie izdevumi, kuru dēļ šodien godinām T.Jundzi, ir paliekams ieguldījums Latvijas jaunāko laiku problēmu dokumentēšanā.

Līdz ar Baltijas stratēģisko pētījumu centru mūsu augstceltnē ienāca arī Tālav Jundzis pats, ar laiku kļūdam par LZA īsteno locekli (2000), un nu jau 15 gadus ieņemdam vēlētus amatus LZA vadībā. Viņš ir bijis LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas priekšsēdētājs, LZA viceprezidents, ārlietu sekretārs un Senāta priekšsēdētāja vietnieks.

Kopš 2005. gada Tālav Jundzis darbojies kā galvenais virzītājspēks valsts nozīmes pētījumu programmās “Letonika” un “Nacionālā identitāte”, koordinējis četrdesmito akadēmisko rakstu kopojuma “Latvieši un Latvija” izdošanu 2013. gadā, pašreiz koordinē divu sējumu krājumu “Latvija un latvieši” veidošanu angļu, krievu un latviešu valodā, kas iecerēta kā velte Latvijas 100-gadei un IV Pasaules latviešu zinātnieku kongresam 2018. gadā. T.Jundzis piedalījies visu sešu Letonikas kongresu organizēšanā un bijis arī III Pasaules latviešu zinātnieku kongresa rīcības komitejas priekšsēdētājs 2011. gadā. Tieši šie pētījumi, pasākumi un to vērīgā organizēšana uzskatāmas par Latvijas Zinātņu akadēmijas pašam nozīmīgākajām aktivitātēm humanitārajās zinātnēs, kuru principiālajai vērtībai īpašu uzmanību pievērta arī Rīgas arhibīskaps-metropolīts Z.Stankevičs savā nule sacītajā 18. novembra svētrunā Rīgas Domā.

Atzīstu par likteņa labvēlību, ka man bijusi iespēja tieši sastrādāties ar akadēmiķi Jundzi gan Letonikas un nacionālās identitātes programmās daudzu gadu vadīšanā, gan kopojuma “Latvieši un Latvija” veidošanā, just viņa atbalstu un īpašo atbildības sajūtu visos darbos.

Tālavu Jundzi kā kolēģi un zinātnieku raksturo nosvērtība, objektivitāte, savas pārlicības stingra aizstāvēšana un arī spēja ieklausīties citā viedoklī, prasme komunicēt, ja vajadzīgs – meklēt saprātīgus kompromisus.

Ideālismu un daudzpusību Tālav Jundzis lielā mērā pārmantojis no sava tēva – mācītāja un Teoloģijas semināra profesora Edgara Jundža, kurš padomju režīma skaudrajos gados nav atsacījies kalpot Dievam un tautas audzināšanai kristīgajā garā, spītējot represijām (arī Vorkutas nometnei) un nemitīgajiem pazemojumiem. Spīts piemita arī viņa dēlam. Tā radīja Tālavam šķēršļus jurista

izglītības gūšanai Rīgā un padomju režīma apstākļos kavēja viņa veiksmīgu zinātnieka karjeru līdz pat 20. gs. 80. gadiem.

Zīmīgi, ka Tālavš kļuva par LZA darbinieku toreizējā ZA Filozofijas un tiesību institūtā tieši 1988. gada 2. jūnijā, Radošo savienību plēnuma noslēguma dienā, kur viņš bija uzstājies ar runu. Raugoties mūsdienu acīm, šos ierobežojumus zinātniskajā un akadēmiskajā darbā varam vērtēt pat pozitīvi, jo Tālavš nav dziļāk iepinies tajās puspatiesībā, kādas diktēja tālaika tiesībzinātnes spēles noteikumi.

Pēdējos gados akadēmiķis Jundzis īpaši pievērsies pasaulē izkļiedētajiem latviešiem, kas daļēji saistās ar aktivitātēm IV Pasaules latviešu zinātnieku kongresa organizēšanā. Viņš apmeklējis bezmaz visus kontinentus un iedibinājis kontaktus ar akadēmiskajām aprindām ārzemēs, kas ļauj reāli celt LZA ietekmi starptautiskajā līmenī.

Nevaru neminēt arī Tālava un viņa kundzes Jautrītes ceļotprieku, kas kļuvis bezmaz par dzīvesveidu – pārgājieni Grenlandē un Čīlē, autobraucieni Austrālijā un vēl kādas 50 valstis. Tas gan nemazina mīlestību uz Vidzemi, kur Jaunpiebalgā Jundži iekārtojuši skaistu mītni un kur Tālava vadībā notiek Sv.Toma baznīcas pilnīga restaurācija.

Neuzskaitīšu Tālava Jundža daudzos apbalvojumus, pieminot vien Viestura ordeņa I šķiru, Triju Zvaigžņu ordeni, LR Ministru kabineta balvu, D.A.Lēbera balvu politikas zinātnē un ievēlēšanu Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijā.

Šodien tam pievienojas arī LZA Lielā medaļa, kas ir pamatots un pelnīts akadēmiskās sabiedrības vērtējums.